

VZTAH NAŠICH POSLUCHAČŮ A JEJICH CVIČNÝCH UČITELŮ NA SOUVISLÉ PEDAGOGICKÉ PRAXI

VÁCLAV KLAPAL

Pedagogický slovník (Průcha a kol., 1995) uvádí pod tímto heslem na str. 148: „Součástí praktické části přípravy učitelů a vychovatelů na pedagogických a jiných fakultách. Hlavní cíle: spojovat teorii a praxe všech složek vysokoškolské přípravy, uvést budoucího učitele do podmínek reálného školního prostředí a zacvičit jej v činnostech učitelské profese. Uskutečňuje se většinou na fakultních školách. Formy: náslechy, samostatné výstupy, jejich rozbor, mimotřídní a mimoškolní práce, aktivní účast na akcích školských zařízení, pedagogických dovedností.“ To jest soubor profesních dovedností, tj. výkonů, které pedagog podává při výchově, vzdělávání a výcviku lidí. Zahrnuje to dovednosti stanovit cíle pro žáka i učitele, plánovat průběh výuky, motivovat žáky k učení, vyhodnocovat činnosti a výkony žáků, vytvářet příjemné klima ve třídě, jednat s rodičovskou veřejností apod. Jsou výsledkem odborné přípravy pedagoga, jeho schopností a profesních zkušeností.

Je tedy zřejmé, že autoři otázku pedagogické praxe (dále už jen praxe) nechápou jako formulování otázky praxe samotné, jejího obsahu, organizace, metod a řízení. Poukazují - a já se s nimi plně ztotožňuji - na to, že je jí nutno chápat jako **v z t a h** teorie a praxe v práci učitele.

Pro cíle, které jsou stanoveny, je tedy nezbytné, aby se součástí učebních plánů učitelských fakult stal i předmět pedagogická praxe. Když říkám součástí učebních plánů, chci tím zdůraznit fakt, že se pedagogická praxe musí uskutečnit jako součást studia na vysoké škole v době, kdy probíhá normální vyučování. Tedy nikoliv v době zkuškového období, či, jak navrhoval jeden z těch, kdo praxi přezírají, v době prázdnin, aby nenarušovala studium..

Student musí být na praxi dobře z fakulty připraven. Musí do ní vstupovat s úmyslem měnit skutečnost, např. naučit žáka to, co dosud neznal, což u správného učitele vyvolá to, že učí i sám sebe. (Každá třída, každý žák

vyžaduje jinou metodu, přístup atd. Jde tedy stále o pedagogickou diagnostiku, prognózy, hodnocení výsledků atd.)

Na našeho studenta nepůsobí jen interakce mezi ním a žáky. Možná mnohem více je ovlivněn ve své práci jednak učiteli, kteří ho učili v minulosti na ZŠ a SŠ, snad i na jeho studiích na pedagogické fakultě, jednak cvičným učitelem (popř. cvičnými učiteli), ke kterým je přidělen na praxi. Ve většině případů to jsou paní učitelky, což pro otázku vytváření vzájemných vztahů není zanedbatelný fakt.

Je samozřejmé, že obě strany si vytvářejí vztah na základě profesních dovedností a lidských vlastností svého protějšku. Cviční učitelé toto pozorování shrnují do posudku kandidáta v celkovém hodnocení praxe. Já jsem dal možnost i studentům, aby stejně zhodnotili své cvičné učitele, a to v dotazníku, který ovšem obsahoval i jiné položky než ty, které hodnotily vztah posluchače a cvičného učitele či jeho profesionalitu.

Pro další údaje je nezbytné ve zkratce uvést, že jsem dotazníky rozdala studentům dvou učitelských fakult UP – a to pedagogické a přírodovědecké. Na PdF UP se mi z 89 rozdaných dotazníků vrátilo 50, na PŘF UP z 85 rozdaných dotazníků jsem obdržel zpět 43.

Vztah ke cvičnému učiteli

Každý posluchač má po příchodu na školu přiděleného cvičného učitele, resp. dva. (Oddělení praxí rozesílá školám v předstihu 2 - 3 týdnů žádost o možnost konání praxe na dotyčné škole. Je na řediteli školy, jestli se rozhodne umožnit našim posluchačům praktikovat na škole. V případě souhlasu přebírá i zodpovědnost za to, že našeho posluchače povedou zkušební cviční učitelé odpovídající aprobaci.) S ním (s nimi) pak student spolupracuje po celou dobu praxe. I když jsou posluchači obou fakult upozorňováni na možné problémy ve vztahu ke cvičnému učiteli, přesto si někdy cviční učitelé na chování našich posluchačů stěžují.

Jak viděli problematiku vztahů se cvičnými učiteli studenti PdF UP.

40 posluchačů si vytvořilo se svým cvičným učitelem naprosto bezproblémový vztah,

2 studenti přiznávají skoro bezproblémový vztah,

3 studenti nedovedli svůj vztah s cvičným učitelem ohodnotit podle navrhované škály,

1 posluchač vidí svůj vztah jako spíše problémový,
4 kandidáti označují svůj vztah ke cvičnému učiteli jako naprosto problematický.

(Jako zajímavé se může jevit zjištění, že za problémový svůj vztah označily 3 ženy a jeden muž aprobaci s ON.)

Závěry pro studenty PdF UP:

1. Je možno říci, že 84,0 % studentů navázalo bezproblémové vztahy se svými cvičnými učiteli. To svědčí jednak o dobrém charakterovém zázemí našich posluchačů, jednak to potvrzuje správnost přijímacího řízení, kde se sociální adaptabilita také svým způsobem prověřuje.
2. Vztah je dvoustranný. Proto musíme konstatovat i fakt, že cviční učitelé si velmi dobře uvědomují, co studenti na praxi potřebují a určitě někdy potlačí i své osobní ambice ku prospěchu zdárného průběhu praxe.
3. Protože 4 posluchači s naprosto problémovým vztahem nejsou bezvýznamným procentem, hledal jsem možné spojitosti. Nacházím je hypoteticky v jejich aprobaci s ON, kde se asi nejvíce při výuce uplatňuje forma diskuse. A když pak student možná chce diskutovat se svým cvičným učitelem (spíš učitelkou), nemusí se setkat s pochopením své aktivity.

Jak viděli tuto problematiku studenti PŘF UP.

37 posluchačů si vybudovalo se svým cvičným učitelem po dobu praxe naprosto bezproblémový vztah,

4 studenti považují tento vztah za skoro bezproblémový,

1 posluchač vidí svůj vztah ke cvičnému učiteli jako spíše problémový,

1 kandidát označuje tento vztah jako naprosto problematický.

Závěry pro posluchače PŘF UP:

1. Fakulta provedla správný výběr posluchačů pro učitelské studium.
2. Učitelé SŠ jsou asi velkorysejší ve vztahu ke svým budoucím kolegům a kolegyním. (Také je na SŠ už více mužů. Vztahy mezi ženami jsou mnohdy problematické právě proto, že jde o ženy.)
3. 2 studenty s problémy navázání dobrého vztahu ke cvičnému učiteli považují za marginální jev. (Je to méně než 5% z počtu dotázaných.)

Shrnutí této položky za obě fakulty

1. Drtivá většina (89,2 % posluchačů) má předpoklady po nástupu do povolání se dobře začlenit do učitelských sborů.
2. Lépe si v tomto směru vedou studenti PŘF UP.

3. Ukazuje se, že začlenit se do učitelského sboru na střední škole bude asi méně problematické než na ZŠ.
4. Bude nutno se zamyslet nad hypotézou, že studenti ON mají největší problémy s navázáním dobrého vztahu ke svému cvičnému učiteli, což by mohlo mít za následek obtíže při začleňování se do učitelského sboru na budoucím působišti.

Vztah k ostatním učitelům ve sboru

Je obecně známo, že učitel je pojmenováním pro „nemoc“. Většina učitelů se snaží nějak své okolí ovlivňovat, protože je na to připravována na fakultě, vyžaduje to jejich práce. Takže někdy působí stejně (aniž si to uvědomují) i po práci, mimo třídu, jaksí navíc. Proto někdy v dobré víře působí i na našeho posluchače, aniž by byl jeho cvičným učitelem.

Náš posluchač se setkává a spolupracuje i s jinými učiteli, než jsou jeho cviční učitelé. Sedí s nimi např. ve sborovně, účastní se mimoškolních akcí, musí s nimi vejít v kontakt v rámci svých školních povinností.

I když se jedná o vztah daleko volnější než ke cvičnému učiteli, musí být navázán. (U cvičného učitele bychom mohli mluvit o vertikálním vztahu, zde půjde spíše o horizontální.)

Údaje studentů PdF UP:

- 44 studenti považují svůj vztah k ostatním učitelům ve sboru za naprosto bezproblémový,
- 3 skoro za bezproblémový,
- 3 studenti měli tak komplikované vztahy s ostatními učiteli, že je považují za naprosto problémové. (Tito 3 studenti jsou titíž, kteří měli problémy se svým cvičným učitelem v minulé položce. Všichni mají aprobaci Č-ON, ten čtvrtý s aprobací PŘ-ON navázal spíše bezproblémové vztahy.)

Závěry pro posluchače PdF UP:

Je možno konstatovat, že adaptabilita našich posluchačů je celkem dobrá a většinou nebudou mít problémy se začleněním do učitelských sborů.

Údaje studentů PŘF UP:

- 36 studentů považuje svůj vztah k ostatním učitelům ve sboru své cvičné školy za naprosto bezproblémový,

6 za skoro bezproblémový,
1 není rozhodnut.

Závěry pro posluchače PŘF UP:

Totéž co u studentů PdF UP, jen o hodně průkaznější.

Závěry pro studenty obou fakult

Je možno konstatovat, že u studentů PŘF UP se vztahy s ostatními učiteli pedagogického sboru cvičné školy podařilo navázat všem studentům bezproblémové nebo téměř bezproblémové.

Studenti PdF UP tak učinili v 94,0 %. Zbýlých 6,0 % připadá na studenty Č-ON, kteří pravděpodobně budou mít problémy s navázáním dobrých kolegiálních vztahů na svém budoucím pracovišti.

Druhou oblastí vzájemného pozorování jsou profesní dovednosti, vědomosti z oboru atd. Je samozřejmé, že každý posluchač má určitou představu o tom, jak by dobrá hodina či práce cvičného učitele měly vypadat. Vidí práci svého cvičného učitele, může posoudit výběr cílů pro žáky, výběr a použití metod v ukázkových hodinách, porovnat s tím, co mu bylo doporučeno na fakultě v obecné či odborné didaktice apod. A je samozřejmé, že kritickým okem mládí 21 let hodnotí to, co vidí. (A každý podle svých kritérií.)

Jak viděli kvalitu svých cvičných učitelů studenti PdF UP:

3 studenti se domnívají, že jejich cvičný učitel nebyl vůbec profesionál ve svém oboru,

3 studenti hodnotí svého cvičného učitele jako spíše špatného profesionála,

4 se nedovedli rozhodnout, zda byl jejich cvičný učitel spíše profesionál či nikoliv,

11 posluchačů si svého učitele považovalo jako spíše profesionála,

29 jich mělo štěstí a setkal se s cvičným učitelem, o němž nemůže být pochyb, že je výborným profesionálem.

Tentýž problém nazíraný očima posluchačů PŘF UP:

Ani jeden posluchač z PŘF UP se neodhodlal ocenit svého cvičného učitele tak, že to není vůbec profesionál,

1 posluchač si myslí, že to spíše není profesionál,

5 studentů tvrzení položky ani nepopírá, ani s ním nesouhlasí,

11 studentů dostalo jako cvičného učitele spíše profesionála,

26 kandidátů se na své první praxi potkalo se skutečným profesionálem.

Shrnutí pro posluchače obou fakult

Nemá smysl hodnotit tuto položku (jakož i některé další) z hlediska rozdělení studentů na posluchače pedagogické a přírodovědecké fakulty.

Je zajímavé srovnávat.

V porovnání se studenty PdF UP se posluchači PŘF UP jeví jako připravenější po odborné stránce lépe, po metodické hůře. Dá se říci, že jako u většiny položek mezi posluchači PŘF UP a PdF UP není podstatný rozdíl v dosažené úrovni přípravy.

Přesto však v „hodnocení“ svých cvičných učitelů dochází ke statisticky významnému rozdílu. Zatímco u posluchačů PŘF UP se pouze jeden posluchač domnívá, že jeho cvičný učitel spíše nebyl profesionál (2,3 %), v případě posluchačů PdF UP je to v součtu tvrzení naprosto nebyl a spíše nebyl profesionál 6 posluchačů, což je 12 %. Tedy rozdíl 10 %. To vede k závěru, že posluchači PdF UP jsou v nárocích na cvičného učitele mnohem kritičtější, nedovedou nic odpouštět a možná hodnotí více didaktiku, kdežto studenti PŘF UP spíše odborné znalosti.

Určitou roli zde sehrály i osobní vztahy posluchačů ke cvičným učitelům (tam byly získané údaje horší u posluchačů PdF UP). Jsou-li vztahy nedobré, pak je určité míra kritičnosti ke druhé osobě vyšší než u osob, které si vytvořily partnerský vztah.

Do jisté míry se na kritičnosti podepisuje i znění položky a chápání významu slova profesionál. Mezi studenty je určitě v tomto směru značná míra konotace.

Domnívám se však, že pozitivní roli zde hraje věk respondentů, kdy nehodnotí cvičného učitele podle toho, jak byl „hodný“, ale jen podle toho, jak pracoval.

Závěr.

I přes některé (ne zanedbatelné) rozdíly v přístupu našich posluchačů k praxi, cvičných učitelů k našim posluchačům a naopak, je možno konstatovat, že

výzkum prokázal, že ve většině případů bude náš posluchač schopen začlenit se do učitelského sboru své budoucí školy bez větších problémů.

Toto je možno konstatovat na základě těchto ověřených faktů:

- a) Posluchači považují své cvičné učitele za profesionály, za lidi, od nichž se musejí učit. Tedy je předpoklad, že i v budoucnu budou respektovat své uvádějící učitele a budou se od nich učit.
- b) Protože dovedou navázat většinou bezproblémový vztah, budou i oni respektováni svým okolím, jejich příchodem na školu se nezhorší celkové klima školy.
- c) Vytváření většinou bezproblémového vztahu s cvičným učitelem je signálem i pro ředitele škol, že naši absolventi se podíří bez větších problémů požadavkům vedení školy. Měli by tedy mít o naše posluchače zájem a nabídnout jim volná místa.

Literatura:

ČERNOTOVÁ, M. Příprava budoucích učitelův – staly problem nášho školstva. Pedagogická orientace, 1991, č. 2, s. 61 – 64.

DVOŘÁČEK, J. K významu pedagogické praxe v přípravě učitelů. Pedagogická orientace, 1991, č. 2, s. 39 – 41.

JIŘINCOVÁ, B. K některým problémům přípravy budoucích učitelů. Pedagogická orientace, 1991, č. 3, s. 64 – 67.

KLAPAL, V. Cvičný učitel. In.: Teorie v pedagogické praxi, praxe v pedagogické teorii. Brno: Paidá, 1995, s. 107 – 109.

KURELOVÁ, M. Profesiografie učitele. Pedagogická orientace, 1996, č. 20, s. 39 – 48,

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. Pedagogický slovník. 1. vydání, Praha: Portál, 1995, 292 s.

ISBN 80-7178-029-4